

ARMASTUS ESIMESEST SILMAPILGUST

EFK, Marc Minkowski ja Les Musiciens du Louvre Grenoble

HELE-MAI POOBUS

Hooaeg 2012/13 on Eesti Filharmoonia Kammerkoorile kujunenud väga töörohkeks, kuid loominguiliselt emotsioonirikkaks ja huvitavaks ajaks. Säravamate hetkede hulka kuuluvad kindlasti kontserdid oktoobris

Mehhiko turneel, novembris *a cappella* kava Viini Konzerthausis, 2013. aasta algul „Koyaanisqatsi“ Philip Glass Ensemble'iga, aprillis Arvo Pärdi „A Sacred Journey“ Sydney ooperimajas, maikuu algul ERSO hooaja lõppkont-

sert maestro Neeme Järvi ja ning siis järjekordne ühisprojekt Marc Minkowski ja tema orkestriga Les Musiciens du Louvre-Grenoble. Seda viimast, väga erilist kontserdireisi ongi mul võimalus meenutada ja lugejatega jagada. Muusikaliseks kokkupuutepunktiks kahe nädala jooksul Pariisis ja Grenoble'is said seekord kaks ooperit, Wagneri „Lendav Hollandlane“ ja Pierre-Louis Dietschi „Le vaisseau fantôme“ („Kummituslaev“). Pole vist liialdus öelda, et Minkowski projektid on ühed kõige oodatumad. Miks? Ainuüksi sõnadega on peaaegu võimatu anda edasi tunnet, mida tekitab osalus ühises loomeprotsessis ja milline on Minkowski inimese ning muusikuna. Usun, et paljud inimesed koorist võiksid vaimustunult rääkida sel teemal tunde, ja õigupoolest ei tea ühtegi EFK lauljat, kellele Minkowski ei meeldiks. Väikese ironiaga võib öelda, et see on

juba suur näitaja, kuna oma arvamust kõige kohta avaldab koorilaulja alati üsna hea meelega.

Tegelikult on see suur õnn, mis mõni aasta tagasi EFKle juhuse tahtel ootamatult sülle langes, ja et kirjutada käesolevast ettevõtmisest, tuleks alustada hoopis päris algusest. Saatuslik kohtumine leidis aset 2008. aastal Austrias, Salzburgi pidustustel, kuhu EFK oli palutud laulma kooriosa Griegi „Peer Gyntis“. Orkestriks Camerata Salzburg ja solistideks suurepäraseks Skandinaavia lauljad Miah Persson, Malena Ernman ja Johan Reuter. Olles poole öö ajal üles tõusnud ja juba varahommikul Austriasse saabunud, säilis unistel koorilauljatel pisuke lootus, et ehk dirigent ei tee sel päeval kõiki planeeritud proove ning laseb veidi varem ära. Esimene proov võis olla aga kestnud maksimaalselt 10–15 minutit, kui väsimus oli otsekui peoga pühitud. Nii palju

värsket, loovat energiat, tundlikku musitseerimist ja emotsionaalsust oli selles ebadirigendiliku välimusega mehes, et järele jäi vaid õhku ahmima panev vaimustus. Minkowski suutis meie koorist välja meelitada midagi sellist, mida suudavad vähesed. Ja enamgi veel. Tagantjärele võib öelda, et see oli armastus esimesest silmapilgust. Lauljad poevad kas või nahast välja, et tema muusikalisi taotlusi täita, ja arvata-vasti nii mõnelgi tekib omalaadne sõltuvusseisund, tahaks aina veel ja veel. Minkowski on endale maailmas nime teinud eelkõige prantsuse barokkmuusika spetsialistina, tema loodud orkester Les Musiciens du Louvre Grenoble mängib ajastu pillidel ja nende repertuaar on üsna pikka aega püsinud vanamuusika piires. Kuid huvi ooperi vastu aina kasvab ja tundub, et kasvab pidevalt ka põnevate ideede hulk, mida realiseerida. Vastandina tüüpilistele suurtele ooperikoorigele eelistab ta kasutada kammerlikumat ja seega paindlikumat koosseisu. Pole saladus, et puhhas intonatsioon ning rütmiline täpsus tulevad asjale igati kasuks. Minkowski töötegemise jälgimine ning selles osalemine on nagu tasuta meistrikursus. Olles ülimalt armastusväärne, on ta samas vägagi konkreetne. Emotsionaalne, peenetundeline, huumorimeelega, intelligentne, kindla nägemusega, huvitavate ideedega – muusik suure algustähega. Tal puudub vajadus häält tõsta, sest reageeritakse kohe, ainuüksi silmavaatele. Inimeste aega ja panust hinnatakse, kuid hinnaalandust ei tehta. Mõnes mõttes saab siin tõmmata paralleeli eelneva projektiga. Nii Neeme Järvi kui ka Marc Minkowski jaoks eksisteerib absoluut, mille poole iga hetk püüelda, alla selle pole üldse mõtet muusikat teha.

Meie seekordne koostöö kannab järjekorranumbrit kuus ja Minkowski on „süüdi“ ka selles, et kammerkoorige on saanud väikestviisi ooperikoorige. Debüteeriti 2009. aasta suvel Bremeni Musikfestil Mozarti „Idomeneos“, pool aastat hiljem etendus ooperi samade jõududega Salzburgis Mozartwochhel, lisaks kontsertettekanded Lyonis ja Grenoble'is. Just Minkowski soovitas EFKd kuulsale Aix-en-Provence'i ooperifestivalile, kus 2011. aasta suvel osaleti Verdi „La traviata“ ja Mozarti „La Clemenza di Tito“ lavastuses ning sel aastal palju kiidetud ja ülihea vastuvõtu saanud Verdi „Rigoletto“ ja Mozarti „Don Giovanni“.

Wagnerit pole kammerkoorige aga kunagi laulnud ja mõte teha seda vaid käputäie lauljatega tundus pehmelt öeldes hullumeelne. Kokku oli koor koos lisalauljatega 37-liikmeline, kõik meeskoorige osad lauldi ära vaid 19 (!) mehega, mis Wagneri jaoks on kui piisake meres. Ja hooletult visatud väljendit „lauldi ära“ ei tasu võtta siin puhta kullana. Kasutan nüüd jultunult ajakirja ruumi EFK meeste ülistamiseks, kes laulsid tõesti nii, et selle iseloomustamiseks pole võimalik kasutada muud sõna kui „fantastiline“. Esimesest proovist kuni viimase kontserdini jooksid minul küll suurest vaimustusest sipelgad mööda selgroogu ja oli erakordselt uhke tunne. Rahule jäid nii dirigent, publik kui ka ühist lava jagavad kaasmuusikud.

Projekti algus ei tundunud seevastu sugugi roosiline. Sel ajal, kui kodus Eestis saabus lõpuks kauaoodatud pehme kevadilm, sadas Pariisis ja Grenoble'is peaaegu iga päev. Ja kui parasjagu ei sadanud, oli lihtsalt külm, nii nagu kogu Lääne-Euroopas. Teisalt polnud sellest suurt lugu, kuna enamiku aja viibisime proovides ja puhkehet-

kedest võis vaid unistada. Ilmselgelt tundus aega kahe ooperi ettevalmistamiseks nappivat. Orkester „kobistas“ esimestes proovides harjumatult palju ning meie veetsime tunde ja tunde lihtsalt toolidel istudes ning oma etteastet oodates. See-eest saime aga kuulda võrratuid soliste ja ka muusika sai iga päevaga aina omasemaks.

Tuleb tunnistada, et nii Wagneri „Lendava Hollandlase“ kui ka Dietschi „Kummituslaeva“ solistid olid tõesti esmaklassilised. Kauni tämbri ja romantilise laulmismaneeriga ameerika tenor Eric Cutler ja ainsana oma partiid peast laulnud soome bass Mika Kares tegid kaasa mõlemas ooperis, „Kummituslaevas“ laulis Troili osa haruldaselt musikaalne ja sugestiivne kanada bariton Russell Braun. Üks omapäraseimaid soliste oli aga Murmanskis sündinud vene bassbariton Jevgeni Nikitin. Juba ainuüksi tema välimus ja endassetõmbunud olek sobisid Hollandlase esitamiseks nagu valatult. Üsna kiiresti levis info sellest, kuidas Nikitin pidanuks laulma 2012. aasta Bayreuthi festivali avaetendusel „Lendava Hollandlase“ nimiosa. Sellega oleks ta ka esimese venelasena jäädvustanud oma nime ooperiajalukku. Paraku olid saatusel teised plaanid, Nikitin loobus oma osavõtust üles kerkinud tätoveeringuskandaali tõttu, mille kohta uudishimulikud leiavad Wikipediast piisavalt infot.

Üleüldiseks lemmikuks kujunes aga „Lendava Hollandlase“ Sentana võrratu Ingela Brimberg. Olles küll oma karjääri alustanud metsosoprani, on ta viimased kümme aastat esitanud dramaatilise soprani rolle. Senta oli tema Wagneri-debüüt ja veel milline! See pakkus unustamatu elamuse – imelise häälega raudne naine, musi-

kaalne, nüansirohke, tundlik ja samas jõuline. Tema esinemine kummutas kindlasti nii mõnelgi arusaama tüüpilisest Wagneri kangelannast, kes sõjalt, lõputult, ja mis peamine, valjult ning ühetaoliselt „keevitab“. Hea laulja puhul ei paista silma meeletu füüsiline koormus, näib, nagu tuleks kõik iseenesest. Enamik publikut ei tea, et laulja töö on võrdne tippsportlase omaga. Õhtust õhtusse suutsid solistid üllatada oma imetusväärse stabiilsusega. Pärast prooviperioodi, kontserte ja lindistust lendas Ingela Stockholmi, kus juba järgmisel õhtul laulis Kuninglikus Ooperis osa Britteni ooperis „Peter Grimes“. Hämmastav!

Wagneri ooper „Lendav Hollandlane“ erilist tutvustamist ei vaja. Sama ei saa kahjuks öelda Dietschi teose „Le vaisseau fantôme“ kohta, mis tervelt 171 aastaks paksu tolmukorra alla oli mattunud, enne kui Minkowski ta päevavalgele tõi. Dietschi esimene ja ühtlasi viimane ooper esietendus 1842. aastal Pariisi Ooperis vaid kaks kuud enne „Lendava Hollandlase“ esietendust Dresdenis. Teadaolevalt oli Wagneri kujutusvõime käivitajaks ja libreto sünni tõukejõuks tema tormine merereis Riiast Londonisse, mil otsiti ajutist varjupaika Norra Tvedestrandi fjordides. Kuna Pariisis olles ei tulnud loodetud ooperitellimust, oli Wagner sunnitud võlgade katteks Pariisi Ooperile oma libreto maha müüma ja seetõttu kahtlustas helilooja hiljem Dietschi enda idee kopeerimises, oli ju Dietsch Pariisi Ooperis koormeisterina tööl. Kuid „Kummituslaeva“ libreto põhineb siiski Walter Scotti jutustusel „The Pirate“ ja teistel allikatel. Mõlema libreto põhiteema on ammutatud küll samast legendist, kuid sellega sarnasus suures osas ka piirdub.

Teosed, mille loomist lahutab vaid paar kuud, asuvad tegelikult teineteisest valgusaastate kaugusel. Dietschi *bel canto*’likku ooperit kuulates joonistub selgelt silme ette tolelaegne muusikaline maastik, kust „Lendav Hollandlane“ välja kasvas. Ja tõesti, Wagner pühib nagu marutuul üle konventsionaalsest numbrioperist, olles niivõrd uuenduslik ja oma ajast ees. Meie esitasime „Hollandlase“ algversiooni, kus tegevus toimub Šotimaal, mitte Norras, nagu hilisemas variandis kombeks, seetõttu võisid võõrad tunduda ka mõnede osatäitjate nimed. Näiteks Daland on esimeses versioonis hoopis Donald ja Eric Georg. Muusikaliselt aga erinevused peaaegu puuduvad. Esitada

ühel õhtul kaks ooperit on riskantne ettevõtmine, mis nõuab head kontsentratsiooni ja vastupidavust, seda eriti orkestrilt ja dirigendilt. Dietschi „Kummituslaeva“ n-ö eelmänguna Wagneri „Lendavale Hollandlasele“ kanti ette kahel korral, Versailles’ Kuninglikus Ooperis ja Viini Kontserdimajas. Kokku peaaegu viis tundi puhast muusikat.

Meie esimene kontsert toimus aga Île de Ré saarel La Rochelle’i lähedal, kus lisaks õhtusele Wagnerile andsime Minkowski palvel tema festivalil Re Majure keskpäeval La Flotte’i kirikus veel eraldi *a cappella* kontserdi. Pärast pikka tööpäeva täis proove, kahte kontserti ja olematuid söögivõimalusi olid koor ja orkester palutud maestro koju

külaskäigule. Loodetud lõõgastumise ja terve päev läbi silme ees virvenda- nud kõhutäite asemel tuli meil aga mõ- ne minutiga kiiruga alla kulistada vein ja mõned koorikloomad, kuna bussiju- hi tööpäev sai läbi ja tema soovis koju minna. Seega kulus sinnasõiduks 30 minutit, 10 minutit omakorda jalutus- käigule ladistava vihma käes, teist sa- ma palju tagasiminekuks, kokku võttes saime maestro külalislahkust nautida samuti tubli 10 minutit. Küll aga jääb seda külaskäiku mulle meenutama vargsi näpatud pildikaader kamina- simsil asuvast fotost oma kahe lemmi- ku, Marc Minkowski ja Plácido Domi- ngo ühisest loomingulisest hetkest.

Kui La Rochelle'i kontsert oli oma- moodi peaproov, siis tõeline tuleproov seisis alles ees. Nimelt õhtu Versailles' lossi ooperiteatris, mis 1770. aastal ava- ti Louis XVI ning Marie-Antoinette'i pulmatseremooniaga. Keegi ei tea veel, kas võetud risk õigustab ennast ja kas publikul jätkub kahe ooperi kuulami- seks huvi ning vastupidavust. Ärevust tekitab ka asjaolu, et Georgi osatäit- ja Eric Cutler on haigestunud ja nüüd asendab teda kiirkorras Steuermanni osatäitja Bernard Richter, keda oma- korda asendab meile juba „Idome- neost“ tuttav tenor Julien Behr. Richter laulab „Kummituslaevas“ ka Magnu- se osa, koormus ja vastutus on suur. Kumbki asendaja ei saa just üleliia pal- ju prooviaega, et end mugavalt tunda, kuid nad tulevad sellele vaatamata hiilgavalt toime. Lisaks publiku soojale vastuvõtule ilmub positiivne järelka- ja ka The New York Timesi veergudel tuntud kriitiku Georg Loomise sulest. Kui kesköö paiku kontsert lõpeb, on kätte jõudnud Richard Wagneri 200. sünniaastapäev. Avaüritusele järgne- vad kontserdid Grenoble'i MC2 saalis,

„Lendava Hollandlase“ esitus läheb nagu hea vein iga päevaga aina pare- maks. Pärast kahte kontserti ja lindi- tuspäevi lendame kolmeks päevaks koju, et tulla uuesti tagasi, seekord Vii- ni. Esitada Wagnerit Viini Konzerthau- si suures saalis on kui sisenemine lõvi- koopasse. Pikaajaliste traditsioonidega saksa muusika kants, kus ülimalt asja- tundlik ja nõudlik publik, ei tundu just lihtsamate vallutuste killast olevat. Ka saal ei anna ennast kergelt kätte, mees- koori paigutatakse küll nii- ja naapidi, III vaatus laudakse hoopis rõdult. Kui Dietschi ajal leidub saalis päris palju vabu kohti, siis Wagneri ettekandeks täitub suur ruum pilgeni publikuga ja õhus on selgelt tunda ootusärevust. Viis tundi möödub ootamatult kiiresti, lava taga vaheldumisi kohvi ja Red Bulli manustanud maestro on enneole- matu, solistid ja orkester ületavad ise- ennast, ooperi lõppedes täidavad vai- kuse meeletud ovatsioonid... Raske on kirjeldada kirjeldamatut, on vaid ääre- tu õnnetunne.

Meie viimane kontsert toimub Barcelona Palau Musica saalis, mis on omamoodi arhitektuuriime. Harva lei- dub nii eriliselt kauneid esinemispai- ku, kui seda on Kataloonia südames asuv kontserdisaal. Just siin tõmmata- se pidulikult kogu projektile joon alla. Minkowski soovis näidata, et Wagneri looming pole kopitanud muuseumi- eksponaat, vaid elav muusika, mida on võimalik esitada ilma raskepärasuse ja staatikata. Tänu imelistele solistidele, värsketele häälele, teistsugusele lähe- nemisele ja võibolla ka tähtede hea- le seisule sai tema unistus teoks. Jääb vaid üle olla saatusele tänulik, et EFK sai sellest peadpööravast eksperimendist osa, ning oodata uusi võima- lusi end tõestada.